

LIBRIS

We know
books

BOETHIUS

Consolarea în filosofie

Diego Ferrante

LITERA

București

CUPRINS

Trăirea propriului timp	9
Symmachus și Theodoric: Antichitatea târzie	15
Domnia lui Theodoric	15
<i>Palatul lui Theodoric din Ravenna</i>	
și biserica Sant'Apollinare	17
Casa lui Symmachus și <i>cursus honorum</i>	19
<i>Edictul lui Theodoric</i>	22
<i>Apologia lui Boethius în Consolatio</i>	24
Procesul și sentința	24
<i>O mărturie autentică a credinței catolice</i>	27
Biblioteca lui Boethius și operele sale	28
<i>Plotin și neoplatonismul</i>	30
<i>Cassiodorus</i>	34
Relațiile armonioase ale filosofiei	37
Arta de a traduce	37
<i>Traducerile lui Porfir</i>	42
<i>Organonul lui Aristotel</i>	45
Acordurile muzicale	46
<i>Simfoniile celeste</i>	52
<i>Educația muzicală în Republica lui Platon</i>	54
Logica și problema universalelor	57
<i>Silogismul aristotelic</i>	58
Tratatele teologice și problema Trinității	63
<i>Schisma acaciană</i>	64
<i>De la patristică la scolastică</i>	67
<i>Arianismul</i>	69

<i>De consolatione philosophiae</i>	73
Structura și sursele	73
<i>Satira menippeană</i>	76
Filosofia și soarta	78
<i>Apariția Filosofiei</i>	80
<i>Fortuna are dreptate</i>	85
Fericirea adevărată	86
<i>Fericirea care nu poate fi luată</i>	89
<i>Invocarea Filosofiei</i>	93
Ce este răul?	94
<i>Cele două orașe ale lui Augustin</i>	98
Liberul-arbitru și providența divină	99
<i>Conceptul teologic de creatio ex nihilo</i>	100
<i>Soarta</i>	103
<i>Stoicismul</i>	106
<i>Timaios-ul lui Platon</i>	109
<i>Liberul-arbitru</i>	111
 Influența lui Boethius asupra Evului Mediu	113
Chestiunea universalelor în Evul Mediu	113
<i>Abelard</i>	117
Limbile <i>Consolatio</i> -ului și poezia medievală	117
<i>Convivio</i>	120
 <i>Bibliografie</i>	125
<i>Cronologie</i>	133
<i>Indice de nume</i>	141

Trăirea propriului timp

Istoriografia se confruntă adesea cu riscul de a trasa perioadă foarte clare, prin care se separă în mod hotărât o perioadă istorică de alta. Pragul, linia de demarcație chemată să distingă cele două epoci, este adesea reprezentat de mari evenimente sau descoperiri, momente de la care lucrurile nu vor mai fi niciodată la fel – este suficient să ne gândim, de exemplu, la descoperirea Americilor, la Revoluția Franceză, la căderea Zidului Berlinului sau, mai recent, la evenimentele din 11 septembrie.

Figura lui Severinus Boethius (475/477–524/526), mai mult decât să constituie un punct de cotitură și o cezură în filele cărților de istorie, a marcat unul dintre aceste praguri, și anume trecerea de la Antichitatea târzie la ceea ce va fi mai târziu Evul Mediu. Amenințarea populațiilor barbare, prăbușirea Imperiului Roman de Vest, greaca ce părea sortită să devină o limbă moartă, cu toată moștenirea sa de

gândire, forța credinței creștine și contrastele din interiorul acesteia.

Boethius a fost mereu conștient de complexitatea anilor în care a trăit, de transformările istorice și culturale care se prefigurau, și tocmai de aceea a reflecta asupra scrierilor sale, care tratează subiecte atât de eterogene, înseamnă a reflecta asupra relației pe care și noi o stabilim cu timpul nostru și cu lumea în care trăim.

Ce înseamnă să locuiești într-un astfel de „prag”? Ce înseamnă să locuiești în propriul timp?

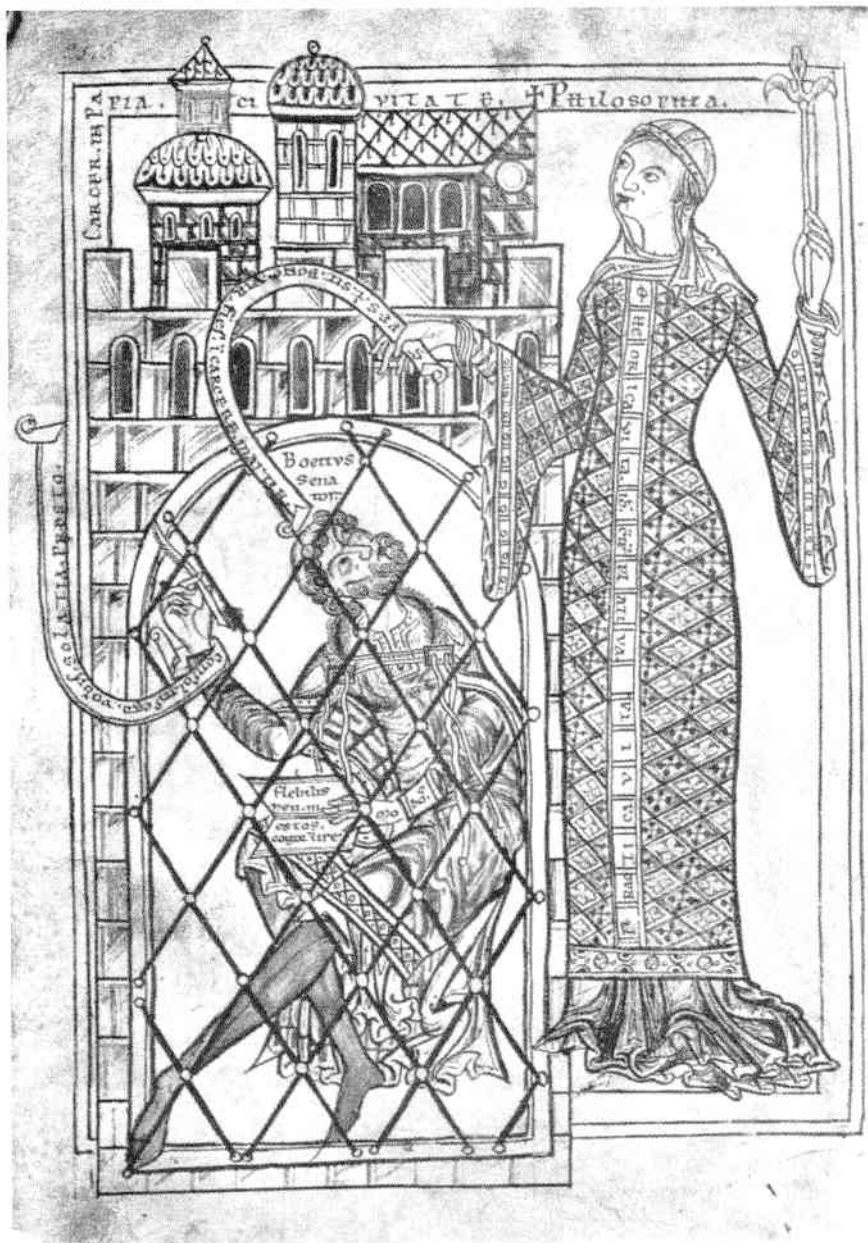
În anul petrecut la Pavia în așteptarea execuției ordonate de regele gotic Theodoric, Boethius a compus ceea ce este, fără îndoială, cea mai cunoscută lucrare a sa, *De consolatio-
ne philosophiae*: un lung dialog, în proză și versuri, între Boethius și Filosofia – personificată de o femeie cu un chip venerabil și ochi strălucitori și pătrunzători –, în care moștenirea culturală a Greciei și a Romei se intersectează cu spiritualitatea creștină.

Urmând această linie, *Consolatio* nu este decât concluzia unei lungi opere menite să păstreze idealul vieții filosofice antice, reconciliind filosofia și credința creștină – traducerea și comentarea marilor opere ale Antichității, printre care *Organon*-ul lui Aristotel, sunt cea mai clară dovadă a acestui angajament. Pe de altă parte, ar fi o greșeală să îl prezentăm pe Boethius ca fiind ultimul exponent al civilizației clasice, încrâncenat în lupta sa pentru a proteja o cultură pe cale de dispariție.

Ceea ce dorește Boethius, de fapt, nu este un salt înapoi și restaurarea unui trecut ideal. După cum s-a amintit, Boethius se simțea ca fiind la sfârșitul unei epoci, iar scrierile

Boethius. Ilustrație preluată dintr-un manuscris din *De institutione musica* din secolul al XII-lea

Filosofia îl vizitează pe Boethius în închisoare. Ilustrație preluată dintr-un manuscris din secolul al XIII-lea

sale despre logică, muzică sau teologie, la fel ca *De consolatione philosophiae*, urmăresc să stabilească o legătură între două epoci diferite – între cea care tocmai a trecut și cea incipientă – pentru a le face pe amândouă să apară ca „fragmente ale unui limbaj mai amplu“.

Ce înseamnă, aşadar, pentru Boethius să locuieşti un „prag“, să locuieşti propriul timp?

Să depui mărturie despre riscul unei pierderi. Să semnalezi atât schimbările, cât şi continuităţile. Să nu renunţi la complexitatea gândirii.

Symmachus și Theodoric: Antichitatea târzie

Domnia lui Theodoric

Nașterea lui Boethius nu este datată cu exactitate, dar coincide în linii mari cu înlăturarea ultimului împărat occidental al Romei, Romulus Augustus, în august 476, de către Odoacru, un comandant de origine germanică. Până în 395, Imperiul Roman era împărțit în două state autonome, ambele fiind supuse unei presiuni tot mai mari din partea barbarilor. În Occident, autoritatea imperială slăbea și se formau regate independente. Împins de refuzul împăratului de a acorda pământ soldaților săi, Odoacru a consfințit sfârșitul Imperiului Roman de Apus: înlăturarea lui Romulus Augustus a avut, în realitate, doar o importanță simbolică, având în vedere că împărații din Occident depindeau de mult timp de armatele formate și conduse de populațiile barbare, care dețineau, de fapt, monopolul puterii politice și militare. Cu alte cuvinte, ascensiunea lui

Odoacru nu a făcut decât să oficializeze ruperea unității politice care caracterizase în trecut Imperiul Roman și care asista acum la fragmentarea teritoriului său în numeroase centre de putere. Vizigoții, responsabili de jefuirea Romei în 410, au ocupat, începând cu a doua jumătate a secolului al V-lea, Spania, pe care o stăpânesc timp de peste două secole, stabilindu-și capitala la Toledo; vandalii s-au stabilit în Africa romană, iar Britania și Irlanda își obținuseră de mult timp independența față de Roma.

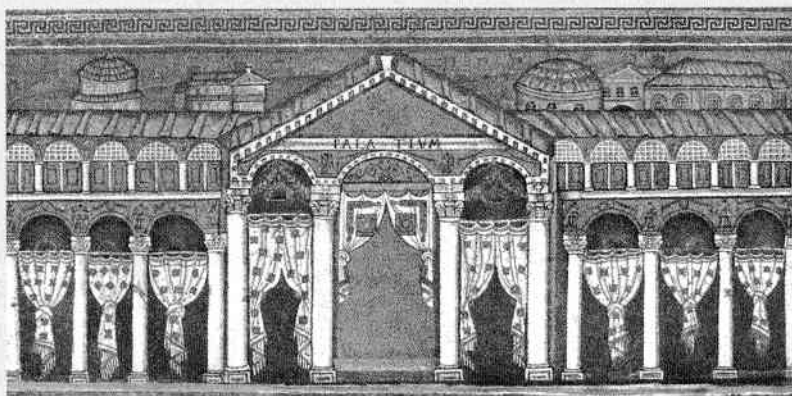
În tentativa de a recupera peninsula italică și de a scăpa de presiunea pe care poporul său o resimțea dinspre Balcani asupra granițelor Imperiului de Răsărit, împăratul Zenon a decis să-l trimită pe Theodoric și pe soldații săi ostrogoți împotriva lui Odoacru, pentru a conduce autonom pământul italic. Theodoric și-a întreprins expediția în 489 și în patru ani l-a învins pe Odoacru, stabilindu-se la Ravenna, oficial ca reprezentant al împăratului bizantin, dar în realitate ca un conducător independent.

Theodoric, care fusese educat la Constantinopol, urmând modelul lui Odoacru, a păstrat structurile administrative și birocratice romane, a creat o vastă rețea de relații cu celelalte regate romano-barbarice și a întreprins o politică de colaborare cu exponenții aristocrației romane – încredințând funcții de prestigiu celor maieminenți dintre ei din punct de vedere cultural și al rangului – și, deși arian, a încercat să stabilească relații de respect reciproc cu Biserica Romei. Pe de altă parte, conducătorul ostrogoților nu dorea ca această colaborare dintre goți și romani să se transforme într-o fuziune și a rezervat activitățile militare doar goților, interzicând, în plus, căsătoriile mixte. Ravenna, capitala regatului ostrogoților, a suferit

mari transformări prin intervenții urbanistice și edilitare menite să o transforme în noua Romă; în timpul guvernării sale agricultura a reînflorit, inclusiv ca o consecință a asanării terenurilor, în timp ce, în schimb, taxele ridicate au limitat comerțul.

Palatul lui Theodoric din Ravenna și biserica Sant'Apollinare

Theodric a restructurat Ravenna, capitala regatului său, cu ambiția de a o transforma în noua Romă: a refăcut drumurile și apeductele și a făcut din *Palatium*-ul imperial nodul central al dezvoltării urbane. Sistemul de clădiri care constituiau sediul curții sale era inspirat din palatele din epoca antică târzie, cu impunătoarea curte de onoare și bazilica palatină adiacentă, rezervată curții sale pentru cultul arienilor. Când orașul a intrat sub stăpânire bizantină, în 540, împăratul Iustinian a donat fosta capelă palatină Bisericii Ortodoxe. În 557

Palatium-ul lui Theodoric, la Ravenna, mozaic din bazilica Sant'Apollinare Nuovo.

a fost redenumită de episcopul Agnello cu numele Sfântului Martin de Tours, un oponent al ereticilor, pentru ca după aceea să primească numele Sfântului Apollinare, în jurul secolului al IX-lea.

În interiorul bisericii se remarcă mozaicurile pline de culoare care datează din epoca theodorică, dar și din cea bizantină. Cele mai vechi mozaicuri înfățișează episoade din Evanghelii, descrise ca fapte din viața de zi cu zi, cu peisaje și situații realiste, cu acțiuni naturale ale personajelor pentru a atesta adevărul istoric. Mai jos se aflau inițial mozaicuri inspirate de religia ariană, anulate și redecorate *ex novo* la inițiativa episcopului Agnello: în loc de a-l înfățișa pe Theodoric și curtea sa deeretici, episcopul a făcut să fie imortalizate două procesiuni de fecioare și martiri. Sunt figuri frontale și bidimensionale, asemănătoare între ele (izometria fiind un simbol al egalității tuturor oamenilor în fața Creatorului). Scenele cu vederi ale portului Classe și Palatium-ului lui Theodoric au fost cruțate de redecorarea bizantină. În interiorul arcadelor palatului au fost reprezentați demnitari și poate chiar regele însuși, șterse prin *damnatio memoriae* în urma restaurării bizantine – au rămas doar mâinile de pe unele coloane. Portul Classe a fost cel mai important din Marea Adriatică. În reinterpretarea bizantină, acesta și *Palatium* sunt simboluri ale locului pământesc din care omul pleacă pentru a ajunge la Dumnezeu. Deși stilurile gotic și bizantin sunt clar recunoscute, elementul comun dominant este fundalul auriu, prezent în toate mozaicurile, care dă unitate figurilor, dilatând spațiul arhitectural la nesfârșit.

Începând cu anul 518, Theodoric a abandonat politica de colaborare și a început să persecute Biserica și pe unii reprezentanți eminenți ai curții sale, suspectând planuri de restaurare activă a autorității împăratului răsăritean.

Ce a motivat această intransigență? În cea mai mare parte a perioadei în care a domnit Theodoric, catolicii din Italia au fost separați de cei din Orient prin schisma acaciană (considerată prima schismă reală între Biserica Răsăriteană și cea Apuseană). În 519, odată cu încheierea schismei, Theodoric a trebuit să ia în considerare posibilitatea concretă ca împăratul răsăritean să ordone înlăturarea sa – așa cum se întâmplase cu Odoacru – cu sprijinul catolicilor și al marilor proprietari de pământuri. Scenariul s-a adevărat la scurt timp după moartea sa, când Iustinian a invadat Italia, dând startul războaielor gotice și obținând prin campaniile sale militare un control, deși precar, asupra unei bune părți a Occidentului.

Casa lui Symmachus și *cursus honorum*

Boethius s-a născut la Roma, probabil în jurul anilor 475-477. Numele său, Ancius Manlius Severinus Boethius, indică faptul că aparținea uneia dintre familiile proeminente ale aristocrației senatoriale romane. Rămas orfan la o vârstă fragedă, tânărul Boethius a fost găzduit și educat de familia senatorului Aurelius Symmachus, cu a cărei fiică, Rusticiana, s-a căsătorit și cu care a avut doi fii, Flavius Symmachus și Flavius Boethius.

Boethius cu Aurelius Symmachus.
Manuscris din secolul al IX-lea